

De otter breidt in Nederland zijn verspreidingsgebied uit. Foto Aaldrik Pot

Succesvolle herintroductie

Opmars van de otter

Nadat in Nederland de otter in 1988 uitstierf, is de soort in 2002 weer uitgezet in Overijssel en Friesland. Gestart werd met 31 dieren en na 2008 zijn er op strategische plekken nog eens 14 dieren bijgeplaatst. Sindsdien laat de populatie een duidelijke toename zien.

Hans Bekker en Vilmar Dijkstra

In de eerste jaren na uitzetting is de ontwikkeling van de geherintroduceerde dieren vooral bijgehouden door medewerkers van Alterra. Zowel de verspreiding, de genetische status en het aantal dieren werden gevolgd. In 2012 heeft de Zoogdierverseniging van LNV de opdracht gekregen om de verspreiding van de populatie bij te houden. Daarvoor is er binnen het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) een nieuw meetnet opgezet. Vrijwilligers van Calutra zijn geïnstrueerd om inventarisaties uit te kunnen voeren. Velen van hen gaan in de winter enkele malen een vast aantal monitoringspun-

ten langs. Sporen van otters zijn door geoeffende veldwerkers wel te vinden en te herkennen. De verspreidingsgegevens worden jaarlijks gedeeld met alle waterschappen. Muskusrattenvangers geven hierop aanvullingen en een klein aantal vangers neemt inmiddels deel aan het meetnet. Verspreidingsgegevens worden vooral aan de hand van uitwerpselen (spraints) verzameld. Monsters uit verse uitwerpselen zijn bovendien bruikbaar voor DNA-analyse, die verzorgd wordt door Alterra. Aan de hand van deze informatie is te volgen waar een specifiek dier zich ophoudt en wie de ouders en nakome-

lingen zijn. Dood gevonden dieren komen doorgaans bij Alterra terecht en daarop wordt sectie verricht. Het DNA van deze dieren is een aanvulling op de data uit de spraints. Deze werkwijze brengt in beeld hoeveel otters er minimaal zijn na elke winter.

Verspreiding otter In figuur 1 is de verspreiding van de otter weergegeven op het niveau van uurhokken van 2002 tot en met begin 2017. De otter is aan het begin van deze eeuw geherintroduceerd in de Weerribben, de Wieden, Rottige Meenthe, Olde

Samenwerking met rattenvangers

Muskusrattenbeheer en Zoogdierverseniging willen samenwerken in het belang van de otter. De muskusrattenvanger komt op tal van plaatsen waar otters komen. Echter het vangen van muskusratten roept bij veel mensen reacties op in relatie tot otters. Reden om aandacht te besteden aan dit werk. Landelijk zijn er zo'n 400 muskusrattenvangers actief en zij vingen de afgelopen jaren zo'n 100.000 dieren. Een decennium geleden werd een veelvoud van dat aantal gevangen. De vangsten lopen dus terug en de verwachting is zelfs dat op termijn ook het aantal vangmiddelen kan verminderen. Dat verkleint de ongewenste bijvangsten. De maatregelen die de bestrijders nemen ter voorkoming van bijvangst van bever en otter staan beschreven in het landelijk bever- en otterprotocol. Om bijvangst van de otter te voorkomen zijn de fuiken aangepast. Alle fuiken zijn voorzien van de verplichte otterwerende ring met een doorsnede van 9 cm. Deze ring is geplaatst in de keel van de vangfuik, zodat volwassen otters niet in de fuik kunnen komen (zie foto 1). Helaas zijn in september en oktober 2017 in Nederland vier jonge otters bijgevangen in klem (2), fuik (1) en schijnduiker (1). Die laatste twee gevallen zijn waarschijnlijk veroorzaakt na het verongelukken van de moeder in het verkeer. Onder wegen waar harder gereden mag worden dan 80 km/uur mogen geen totaal afsluitende vangmiddelen voor de duikers worden geplaatst. De vraag is nu hoe vangmiddelen dusdanig zijn te plaatsen en aan te passen dat duikers überhaupt niet afgesloten hoeven te worden. Foto 2 toont een voorbeeld waarbij een afsluitende vangfuik is geplaatst in een duiker onder een verbindende loopplank. Muskusrattenvangers spelen een belangrijke rol bij de kennis over en bescherming van otters. Zij vinden regelmatig ottersporen op nieuwe locaties. Dit geven zij meestal door aan de Zoogdierverseniging voor opname in de NEM-monitoring³. Andersom is het van belang dat muskusrattenbeheer regelmatig actuele informatie over de verspreiding

Ring van 9 cm in vangfuik muskusratten. Foto Hans Bekker

van otters ontvangt zodat de vangmiddelen aangepast worden aan de situatie. Communicatie tussen otterspotters en muskusrattenbestrijders is dus van heel groot belang voor het welzijn van de otter.

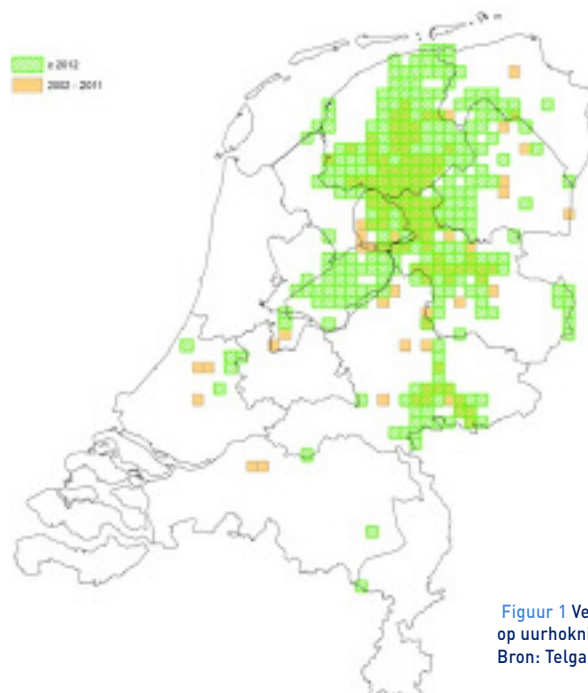

Looprichel voor otters. Foto Hans Bekker

maten en Lindevaai. Vanuit dit aaneengesloten gebied zijn geleidelijk aangrenzende gebieden bevolkt. Nu hebben zich verder weg op kleine schaal de nakomelingen van uitgezette otters gevestigd. Bijplaatsen in Friesland, langs de IJssel en in de Gelderse Poort heeft dit proces versterkt. Op basis van DNA is gebleken dat enkele otters uit Duitsland zijn binnengekomen en die hebben ook nakomelingen gekregen. Uitbreiding heeft de afgelopen jaren met name plaatsgevonden aan de randen van de bekende grotere leefgebieden.

Toename otter De toename geldt zowel het aantal km-hokken met ottersporen (figuur 2) als het aantal dieren zoals blijkt uit de resultaten van de genetische monitoring. De kennis over het aantal bezette km-hokken is niet compleet. De verborgen leefwijze veroorzaakt een onderschatting van dit aantal. Daarnaast markeren otters, die zich in een nieuw ge-

bied vestigen en daar alleen leven, hun leefgebied niet tot nauwelijks. Het aantal bezette km-hokken lijkt in 2017 in vergelijking met het voorgaande jaar afgenomen. Hierbij moet echter worden opgemerkt dat alleen de eerste paar maanden van 2017 in dit overzicht zijn opgenomen. Over de periode 2012-2016 is er een toename te zien van 29% per jaar. In de laatste twee jaren is de groei rond de 12% per jaar. Overijssel en Friesland zijn de provincies waar de meeste km-hokken met sporen van otters zijn aan te treffen (figuur 3). Andere provincies met veel sporen van otters zijn, in afnemend aantal km-hokken, Flevoland, Drenthe, Gelderland en Groningen. Het lijkt erop dat het aantal bezette km-hokken in Zuid-Holland flink is afgenomen, maar dit wordt waarschijnlijk eerder veroorzaakt door het nog niet doorgeven van alle veldresultaten. Mogelijk speelt dit deels ook voor Gelderland. De grote toename in Flevoland geeft waarschijnlijk niet zozeer een toename weer in

Figuur 1 Verspreiding otter 2002-2017 op uurhokniveau.
Bron: Telganger (sept 2017)

verspreiding van 2015 naar 2016, maar eerder een hogere dichtheid aan spraints; deze zijn dan gemakkelijker te vinden. Een toename van spraints wijst waarschijnlijk op een hogere activiteit in afbakening van territoria vanwege een grotere bezetting door otters.

De absolute toename over de laatste vier jaar is het grootst in Overijssel, gevolgd door Flevoland en Drenthe.

Aantalsontwikkeling DNA-analyses van spraints en van dood gevonden exemplaren in de afgelopen twee winters bleken van 172 unieke individuen afkomstig te zijn. Alterra schat op basis van deze gegevens de populatie op minimaal 200 dieren. Deze vrij trage toename is enerzijds te verklaren door de trage voortplanting: een ottervrouwje heeft hooguit een worp per jaar, en pas vanaf het tweede of derde levensjaar. Een andere oorzaak is het relatief grote aantal verkeersslachtoffers en waarschijnlijk ook verdrinking van dieren in (illegale) visuiken.

Sterfte Alle aangeleverde dode dieren zijn onderzocht door Alterra. In 2016 zijn er 56 slachtoffers gemeld waarvan 49 zijn dood gereden. De jaarlijkse sterfte door humane activiteiten is te schatten op een kwart van de populatie, en dit is een sterke aanslag op de populatie. Daarom is het goed te beseffen dat het nemen van maatregelen als veilige passages en rasters leiden tot vermindering van slachtoffers (zie foto). Het is goed te beseffen dat deze dieren behouden blijven voor de voortplanting.

Het aantal doodgereden otters in 2016 was hoog en is in 2017 verder toegenomen. Wegbeheerders bij het rijk en de provincies maken diverse knelpunten bij wegen veiliger. Dit is deels nog een uitvloeisel van het ottervonnissen, zoals dat in 2013 is uitgesproken. De overheid is daarmee verplicht urgente knelpunten bij wegen op te lossen. Niet alle toen als urgent aangeduide knelpunten zijn al opgelost. Bovendien komen er ook nieuwe urgente knelpunten bij door de toename in verspreiding. Dit is bijvoorbeeld aan de orde bij de rijkswegen A7 en A28 nabij Groningen en rond de Steenwijkerweg vlak onder Wollega.

Verdrinken in visuiken, illegaal geplaatst of niet, is een punt waar Calutra extra aandacht voor heeft. Daarover zal een volgend artikel verschijnen.

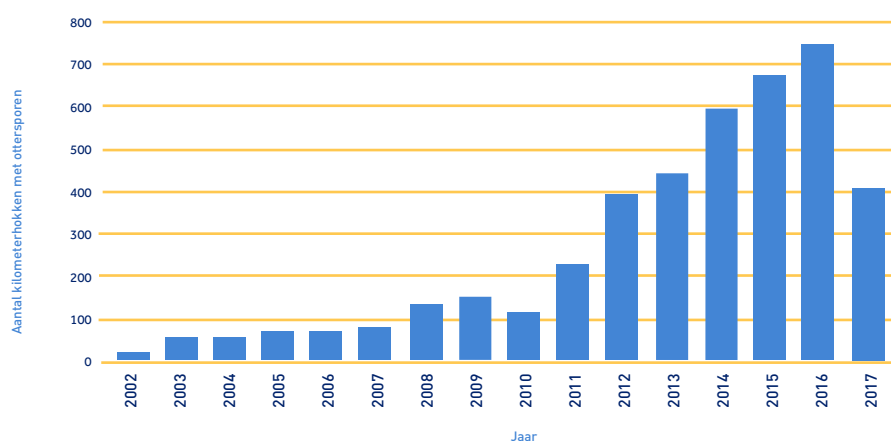
De genetische variatie binnen de populatie is nog steeds gebaat bij extra, niet-verwante dieren. Uit het onderzoek aan DNA van Alterra door Loek Kuiters *cs.*^{1,2} blijkt de genetische variatie in afgelopen winter opnieuw

iets lager te zijn dan in de voorafgaande. Dit wijst op een langzaam voortschrijdende in-teelt. Grens overschrijdende uitwisseling van genen vindt nog maar mondjesmaat plaats. Het bijplaatsen van onverwante dieren en het versterken en beveiligen van verbindingen naar buurpopulaties in Duitsland en tussen subpopulaties in eigen land zijn essentieel. We concluderen dat de herintroductie heeft geleid tot een groeiende otterpopulatie die zich verspreidt over een steeds groter gebied. Maar de vinger moet aan de pols blijven om noodzakelijke groei niet voortijdig te laten stoppen.

Hans Bekker is voorzitter Calutra en Vilmar Dijkstra werkt als landelijk coördinator verspreidingsonderzoek otter bij het Bureau van de Zoogdiervereeniging.

Zogend vrouwkje?

Indien een zogend vrouwkje wordt doodgereden is snelle melding levensreddend. De muskusrattenbestrijding kan de vangmiddelen aanpassen om het dood bijvangen van de verweesde jonge otters om te zetten naar het levend bijvangen. Ter plaatse zoeken naar de verweesde jongen is bovendien succesvol gebleken. Om het zoeken naar verweesde jongen zo snel mogelijk en gecoördineerd te kunnen starten, hebben betrokken veldwerkers in Friesland, Groningen en Drenthe onderling app's ingeregeld. Na verzorging in een opvangcentrum konden al diverse jongen weer worden uitgezet.

Figuur 2 Ontwikkeling in het aantal kilometerhokken in Nederland met ottersporen in de periode 2002-begin 2017.

Looprichel over afsluitende fuik in een duiker onder een weg. Foto Daan Bos